

L'OCUPACIÓ DE L'ALTA EDAT MITJANA DEL JACIMENT DEL SERRAT DELS TRES HEREUS (CASSERRES, BERGUEDÀ)

Cristian Folch, Jordi Gibert, Jairo Martín i Esther Rodrigo

Introducció

Aquest text vol donar a conèixer part dels resultats obtinguts en quatre campanyes d'excavacions arqueològiques (anys 1999-2002) al jaciment arqueològic del Serrat dels Tres Hereus (Casserres, el Berguedà). Concretament, es pretén dur a terme un primer estudi preliminar de la fase corresponent a l'alta edat mitjana, que presenta les restes d'un assentament que podem datar a l'entorn del segle VIII.

Situació geogràfica i context històric

El poblat iberoromà del Serrat dels Tres Hereus es troba als termes municipals de Casserres i Avià, a la comarca del Berguedà, al capdamunt de l'elevació que li dóna nom, amb una alçada de 680 metres sobre el nivell del mar. La seva part superior presenta un altiplà allargassat configurat per l'esglaonament de diverses terrasses naturals de poca alçada que s'estreny als seus extrems sud i nord. Des del cim s'obté el control visual de tot el Baix Berguedà, especialment de la vall del riu Llobregat i dels plans de Casserres i Avià, així com dels primers contraforts muntanyosos de l'Alt Berguedà.

Cal situar en el segle I aC el període de màxim desenvolupament del poblat del Serrat dels Tres Hereus, en un moment en què l'àrea prepirinenca es trobava ja sota control romà. Els habitants d'aquesta àrea, denominats bergistans per les fonts, foren un dels pobles que es van oposar de manera més ferma al nou poder romà instal·lat a Hispania després de la segona guerra púnica. S'ha parlat sovint de les mesures preses per Roma al llarg del període republicà per tal de controlar la regió pirinenca i protegir els territoris conquerits i pacificats. En aquesta direcció, s'ha apuntat la possible existència d'emplaçaments militars de vigilància per tal de controlar rutes principals; així mateix, també s'han plantejat algunes hipòtesis sobre una possible reorientació en la funció d'alguns nuclis ibèrics de la regió, que passarien a convertir-se en proveïdors de les necessitats de les tropes romanes que estarien actuant a la zona durant aquest període (RODRIGO; MARTÍN; CANALS: 1999-2000).

La fase altmedieval

A banda dels treballs centrats en les restes del poblat iberoromà, que afecten la major part dels

espais excavats, durant les quatre campanyes dels anys 1999-2002 es van realitzar diversos sondeigs i es va delimitar una zona on fou identificada una fase posterior al poblat, que inicialment ja va ser atribuïda a un moment imprecís de l'alta edat mitjana. Aquesta ocupació va ser detectada principalment en l'anomenada zona 4 i en les cates 1 i 2 (vegeu figura núm. 1), on apareixien nivells conservats d'aquest moment associats a algunes estructures; cal destacar, així mateix, l'existència d'una fossa (2028) excavada en els nivells iberoromans de la zona 20 i corresponent a aquesta ocupació altmedieval. A la resta de les àrees treballades només s'ha localitzat material d'aquesta fase en superfície, sense cap estratigrafia conservada.

– Cates 1 i 2

En tots dos casos, un cop extrets els nivells superficials i d'enderroc, apareixia un nivell d'ús de color fosc, amb presència de petits carbons i de material ceràmic altmedieval; no obstant això, a part de la muralla iberoromana, l'estretor imposada pel sondeig no va permetre localitzar altres estructures construïdes i relacionables amb l'estratigrafia observada.

– Fossa (2028)

Aquesta fossa estava farcida per un estrat de rebliament que va proporcionar abundant material de la fase altmedieval. L'estructura anava revestida d'una capa argilosa i presentava mostres de rubefacció al seu interior, indicis que permeten interpretar-la com una possible fossa destinada a mantenir combustions controlades, potser utilitzada per a la reducció del mineral de ferro.

– Zona 4

És en aquesta àrea del jaciment on de moment s'han pogut documentar les restes més interessants de l'assentament altmedieval. En concret, aquestes restes estan formades per part del mur perimetral de l'ocupació anterior, reaprofitat durant aquesta fase, i altres murs de pedres lligades amb fang, encara per acabar d'excavar. Per sota de la capa superficial i d'un nivell d'enderroc, es va poder detectar un nivell d'ús, on va aparèixer un conjunt important de material ceràmic, amb tres peces senceres, així com tres moles de molí manual rotatori i diversos objectes metàl·lics.

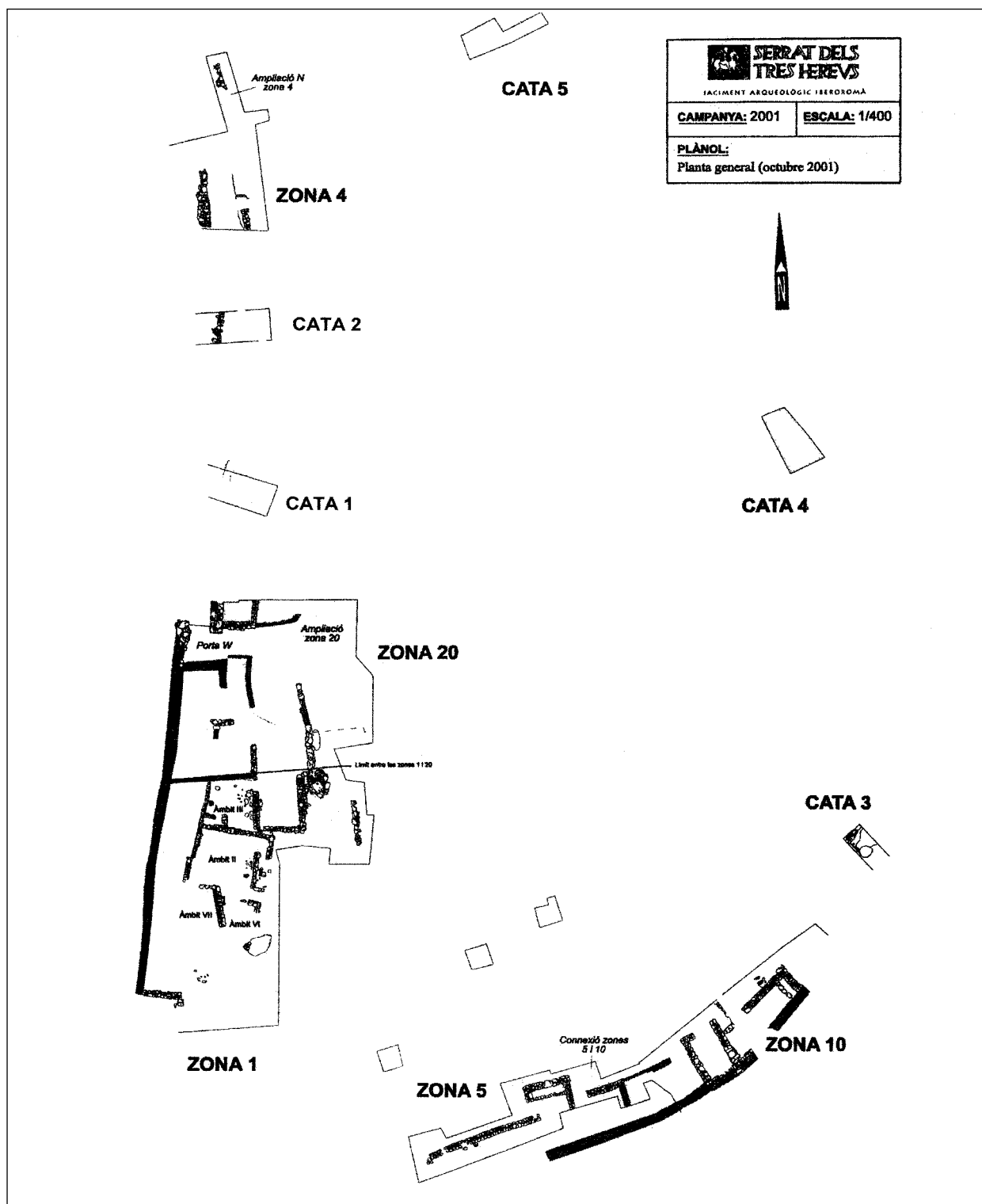

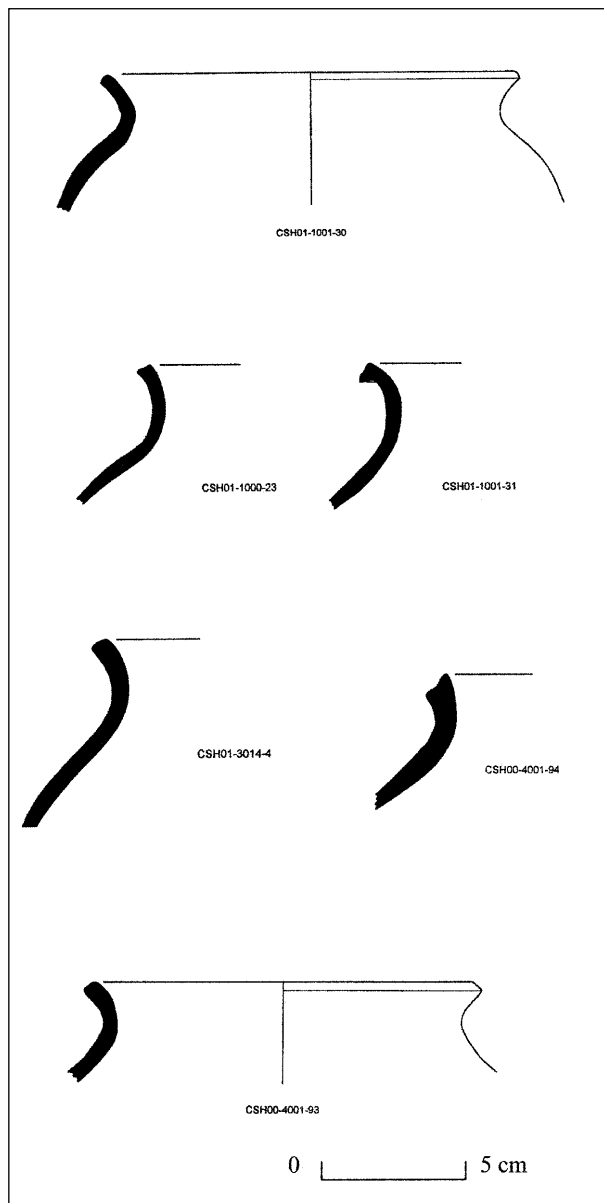
Figura 1: Planta general del jaciment del Serrat dels Tres Hereus

El material arqueològic

En les unitats estratigràfiques pertanyents a la fase altmedieval s'han pogut documentar un total de 84 fragments de ceràmica (31 vores, 4 bases i 49 fragments informes), als quals corresponen les làmines aportades en el present treball. L'anàlisi d'aquest material s'ha efectuat a partir de l'observació macroscòpica dels fragments i d'una classificació establerta a partir de criteris tipològics i qualitatius

(formes, tipus de cuita, coloració, tractament de les superfícies i decoracions).

El material documentat està format, en la seva majoria, per ceràmiques cuites en un ambient reductor o oxidoreductor, fet que produeix que la coloració de les peces sigui sovint diversa i irregular; així, al costat de peces que mostren una certa homogeneïtat en tota la seva superfície, amb una coloració fosca (entre gris i negre) o bé més clara

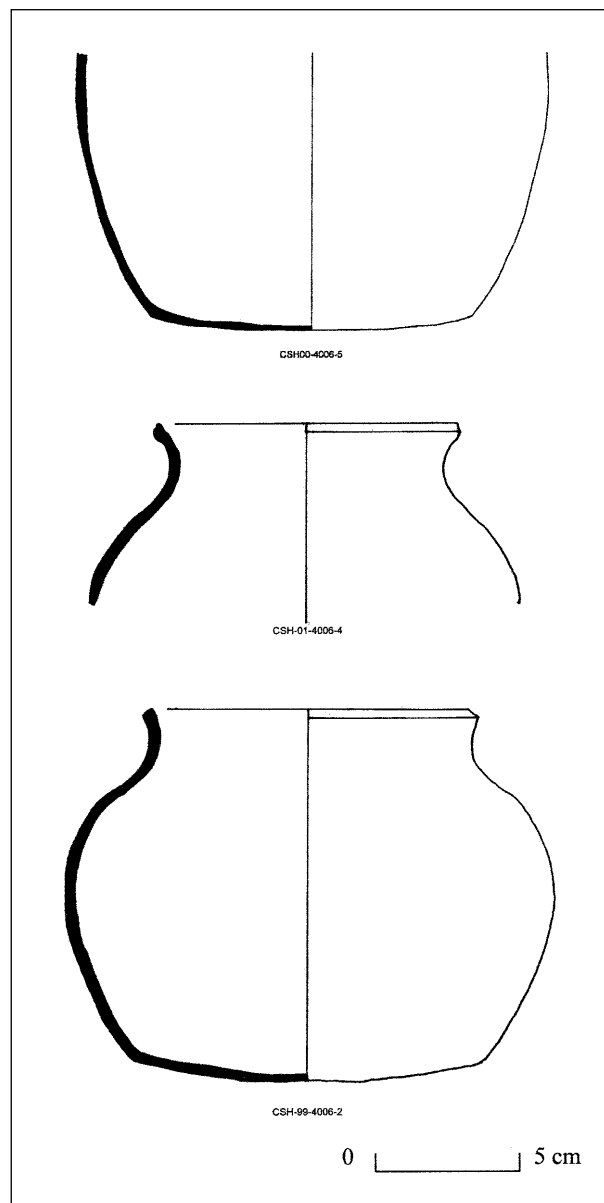

Làmina 1.

(entre marró i taronja), d'altres presenten una distribució d'aquestes tonalitats repartides de manera heterogènia per tota la superfície. Per altra banda, s'aprecia una certa diferenciació en el grau de qualitat de les pastes, ja que existeix un grup que mostra una major compactació de les pastes mentre que la resta mostra una factura més grollera; totes, però, contenen abundant desgredant de quars.

El repertori formal és reduït, ja que es compon d'olles amb el llavi bisellat, arrodonit o amb un encaix lleuger per a tapadora, amb el perfil en «S» i, en menor mesura, globular i el fons pla o lleugerament convex. Es tracta de peces amb un diàmetre que oscil·la entre els 12 i els 16 centímetres i on la decoració és inexistent.

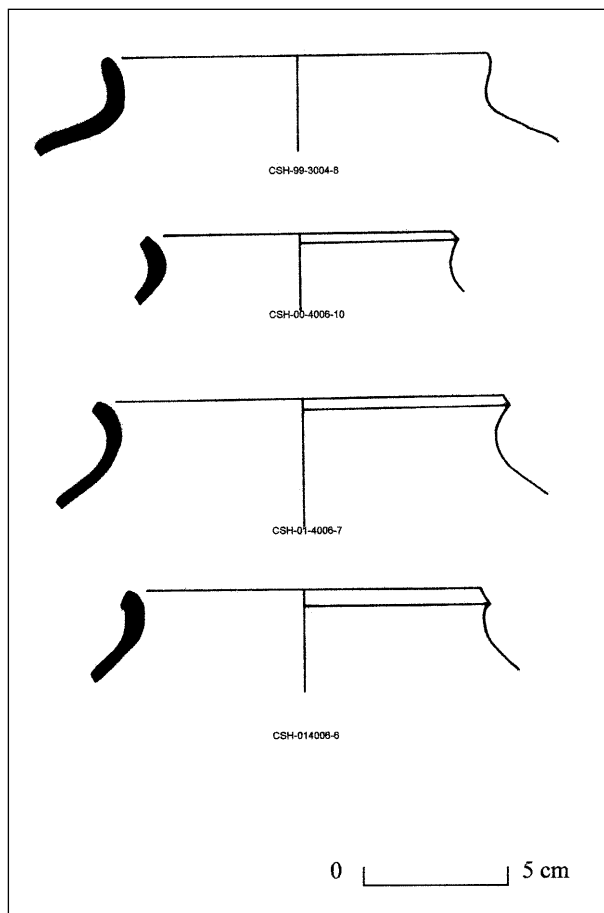
Aquestes ceràmiques presenten paral·lels, tant en les cuites com pel que fa a les formes, amb el material documentat en jaciments que podem datar al

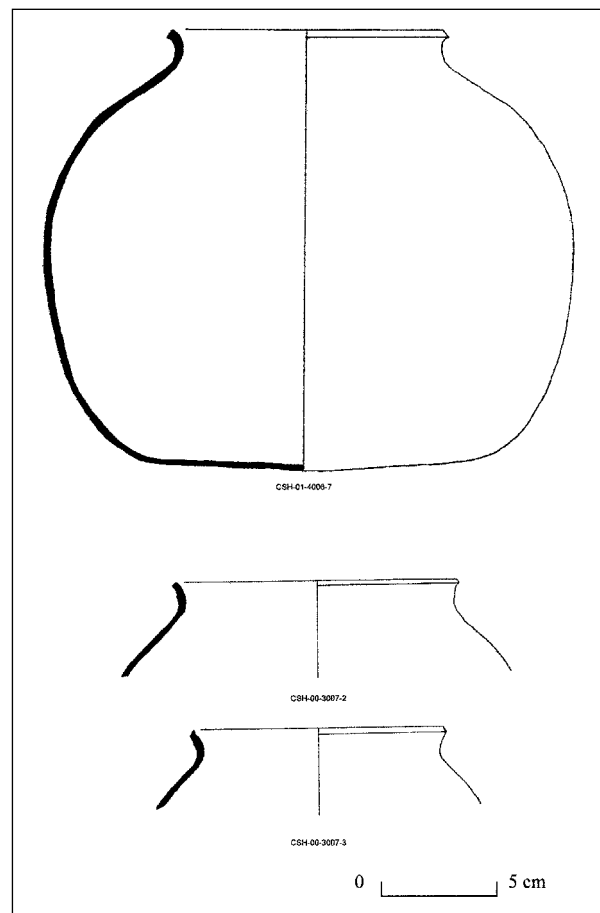
Làmina 2.

segle VIII. En la majoria de casos la similitud de les vores és evident, ja que en aquests jaciments abunden les vores bisellades, mentre que la presència d'encaixos per a tapadora es pot considerar minoritària.

Per contra, en jaciments coneguts que presenten alguna fase situable en el segle VII s'observen certes diferències quant al material ceràmic. Així, les peces poden presentar una major diversitat i complexitat pel que fa a les vores, ja siguin aquestes bisellades o arrodonides, fet al qual cal afegir una presència significativa dels encaixos per a tapadora. Pel que fa a les cuites, en aquesta cronologia abunden encara les cuites oxidades. Per l'altre extrem, la ceràmica aportada per jaciments que es poden datar ja dins el segle IX també presenta diferències clares respecte al cas que ens ocupa, ja que les peces presenten les vores sempre arrodonides.

Làmina 3.

Làmina 4.

A la comarca del Berguedà les excavacions arqueològiques ofereixen poques possibilitats de comparació, ja que gairebé no s'han trobat, fins ara, materials pertanyents al període comprès entre els segles VII i IX; de fet, només en podem destacar dos casos ben estudiats: Sant Vicenç del Rus, amb una fase datada al segle VII (LÓPEZ *et alii*: 2003), i el vil·lar de Montclús Vell, amb una ocupació del segle IX (MARTÍ; FOLCH: en premsa; FOLCH: en premsa). En relació amb l'ocupació del Serrat dels Tres Hereus, les pastes són similars a les del material de Montclús, però no així les formes. Sembla que, d'acord amb els exemples coneguts, durant el segle VIII les ceràmiques presenten vores amb un bisell molt simple, mentre que desapareixen els encaixos per a tapadora, dos tipus de vores que ja no trobem en contextos del segle IX, on totes les vores són arrodonides.

Conclusions

L'anàlisi d'aquests nivells posteriors a l'establiment iberoromà del jaciment del Serrat dels Tres Hereus ha posat al descobert un assentament altmedieval, la cronologia del qual pensem que cal situar, a partir de les característiques del seu registre arqueològic, a l'entorn del segle VIII. La seva excavació ha

permès documentar diverses estructures, juntament amb un conjunt important de ceràmica, objectes de ferro i diversos fragments de molins manuals rotatoris. Aquestes estructures ens dibuixen un assentament format per possibles habitacions adossades a la muralla ibèrica, construïdes amb murs de pedra lligats amb fang.

Tot i que una mínima part de la ceràmica d'aquest assentament podria tenir algun paral·lel amb el material documentat en jaciments del segle VII avançat, la majoria correspondria ja a ceràmiques que es documenten plenament en el segle VIII. Així, s'aprecia una clara reducció de les vores amb encaix per a tapadora, força presents en contextos del segle VII, mentre que, per altra banda, els contextos del segle VIII evidencien, com en el cas que ens ocupa, una presència pràcticament total de vores amb un bisell molt simple.

Les característiques d'aquest assentament es correspondrien a un model de poblament dispers, habitualment en alçada, que es documenta a l'inici de l'alta edat mitjana i que comença a ser ben conegut (FOLCH: 2005; MARTÍ: 2006; GIBERT: en premsa). No ha de sobtar, per tant, que dins d'aquest model de poblament trobem reocupacions d'assentaments protohistòrics, ateses les característiques comunes d'ambdós models i les condicions que aquests

últims oferien, amb restes d'estructures fàcilment aprofitables.

Bibliografia

ABADAL, R. D' (1986). *Catalunya Carolíngia I-1. El domini carolíngi a Catalunya*. Barcelona.

BENET, J. M. *et alii* (1991-1992). «L'assentament rural del Mas del Catxorro (Benifallet): un exemple de continuïtat tardana». *Acta Arqueològica de Tarragona*, núm. 4, pàg. 31-44.

BELTRÁN, J. (2005). «Las producciones locales e importaciones de cerámica común del yacimiento de la Plaza del Rei de Barcelona, entre la época visigoda y el período islámico. Siglos VI-VIII». *Quaderns d'Història i Arqueologia de la Ciutat de Barcelona*, núm. 1, pàg. 69-89.

—, (2006). «Los contextos altomedievales de la Plaza del Rei de Barcelona: la cerámica de tradición carolíngia (siglos IX-X)». *Quaderns d'Història i Arqueologia de la Ciutat de Barcelona*, núm. 2, pàg. 109-140.

COLL, J. M. *et alii* (1995-96). «El Cementiri (Mediona): un jaciment d'època visigòtica al Penedès». *Olerdulae*, XX-XXI, pàg. 53-67.

COLL, J. M.; ROIG, J. (2000). «Consideracions entorn de la ceràmica de cuina al Vallès: de l'antiguitat tardana a la fi de l'any mil», dins *Actes del Congrés Internacional Gerbert d'Orlac i el seu temps. Catalunya i Europa a la fi del primer mil·lenni*, pàg. 457-474. Vic-Ripoll.

ENRICH, J.; ENRICH, J.; PEDRAZA, L. (1995). *Vilaclara de Castellfollit del Boix (El Bages). Un assentament rural de l'Antiguitat Tardana*. Arqueoanoia Edicions.

FOLCH, C. (2005a). «El poblament al nord-est de Catalunya durant la transició a l'Edat Mitjana (segles V-XI dC)». *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, XLVI, pàg. 37-65.

—, (2005b). «La ceràmica de la Alta Edad Media en Catalunya (siglos VIII-IX dC): el estado de la cuestión». *Arqueología y Territorio Medieval*, núm. 12.2, pàg. 237-54.

—, (en premsa). «La ceràmica de l'Alta Edat Mitjana d'un habitatge del vilar de Montclús (Santa Maria de Merlès, Berguedà)», dins *III Jornades d'Arqueologia Medieval del Maresme*. Mataró.

FOLCH, C.; MARTÍ, R. (en premsa). «Un edifici del segle IX del vilar de Montclús (Santa Maria de Merlès, Berguedà)», dins *Segones Jornades de*

Paleontologia i Arqueologia de les Comarques de Barcelona. Sant Boi de Llobregat.

GIBERT, J. (en premsa). «L'evolució del poblament tardoantíc a la depressió penedesenca i els seus marges (segles V-VII)», dins *III Jornades d'Història i Arqueologia Medieval del Maresme: de Constantí a Carlemany. El pas de l'Antiguitat Tardana al món medieval al Maresme*. Mataró.

—, (en premsa). «Els inicis de l'Edat Mitjana (segles VIII-IX) al Penedès i al Baix Llobregat: una aproximació arqueològica». *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, XVII.

LÓPEZ, A. *et alii* (2003). «Cerámica tardorromana y altomedieval en la provincia de Barcelona. Siglos VII-X», dins CABALLERO, L.; MATEOS, P.; RETUERCE, M. (ed.) «Cerámicas tardorromanas y altomedievales en la Península Ibérica». *Anejos del Archivo Español de Arqueología*, XXVIII, pàg. 41-65.

LLINÀS, J. *et alii* (1999). «La Peralada ibèrica i medieval segons l'arqueologia. Les excavacions de 1989 a 1995». *Monografies Empordaneses*, núm. 4. Institut d'Estudis Empordanesos, Figueres.

RODRIGO, E. *et alii* (1999-2000). «El poblat ibero-romà del Serrat dels Tres Hereus (Casserres): un assentament del segle I aC al Berguedà». *Tribuna d'Arqueologia*, pàg. 127-146. Barcelona.

PALOL, P. (1989). *Bovalar: un poblat d'època visigòtica*. Lleida.

PALOMO, A. *et alii* (2003). «Can Pelet Ferrer (Llagostera, Gironès): un assentament agrícola altomedieval», dins *II Congrés d'Arqueologia Medieval i Moderna a Catalunya*, pàg. 476-480. Sant Cugat del Vallès.

PUIG, A. M. (1998). «El jaciment de RHODE a la fi de l'antiguitat tardana. Els contextos del segle VII dC a la ciutadella de Roses (Alt Empordà, Girona)». *Pirenae*, núm. 29, pàg. 171-191.